

Bożena Bednarek-Michalska

Biblioteki cyfrowe nową ofertą usługową dla naukowych środowisk medycznych w Polsce

Forum Bibliotek Medycznych 2/2 (4), 180-202

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

- **Otwarty dostęp do wiedzy powinien być prowadzony przez instytucje finansowane ze środków publicznych**

Mgr Bożena Bednarek-Michalska
Toruń – UMK

BIBLIOTEKI CYFROWE – NOWĄ OFERTĄ USŁUGOWĄ DLA NAUKOWYCH ŚRODOWISK MEDYCZNYCH W POLSCE

Streszczenie

Autorka przedstawia istniejące w Polsce biblioteki cyfrowe, stan sieci krajowej, wielkość i rodzaj zasobów, możliwości technologiczne i organizacyjne. Wskazuje na istniejący potencjał, który może wspomóc gromadzenie zasobów medycznych i ich promocję w świecie. Przystawia ruch open access, w który polskie biblioteki ze swoimi modelami się wpisują. Informuje o miejscu naszych zasobów w europejskim kontekście. Na przykładzie Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej pokazuje, jak środowisko medyczne może wykorzystać digitalizację i nowoczesne platformy do poszerzenia swojej oferty naukowej i edukacyjnej.

Polskie zasoby cyfrowe – geneza ich powstania

Digitalizacja i budowanie zasobów światowych rozpoczęło się w latach 90-tych, głównie w krajach bogatych i zdeteminowanych do tego, by poprawić u siebie jakość

dostępu do zabytkowych materiałów piśmienniczych. Pierwsze kolekcje cyfrowe można było oglądać już w roku 1995 (*American Memory*), ale trzeba było aż dziesięciu lat, by zaimplementować w Polsce podobne rozwiązania. Lata 2004-2008 były bardzo ważnymi latami w rozwoju cyfryzacji w kraju. Przyczyny tego stanu rzeczy były wielorakie, warto wymienić niektóre zaznaczając, że bibliotekarze i archiwiści zdobyli przez te lata wiedzę na temat budowania kolekcji cyfrowych; dostali dobre i niedrogi narzędzie informatyczne do tworzenia zasobów (*dLibra, open source*) oraz wsparcie poznańskich informatyków; zyskali nadzieję na dodatkowe finansowanie digitalizacji zarówno ze źródeł UE, jak i krajowych; widzą zrozumienie w MKiDN dla tego zagadnienia; rozumieją, że przed digitalizacją nie uciekną; dostali stabilne modele w postaci Wielkopolskiej, Kujawsko-Pomorskiej, Wrocławskiej czy Śląskiej Biblioteki Cyfrowej oraz część pragmatyki, dzięki której łatwiej podejmują decyzje; czują ciśnienie społeczne (statystyki czytelnictwa elektronicznego, listy, komentarze); przedyskutowali między sobą ewentualne zagrożenia i szanse.

Dzięki takim okolicznościom w latach 2002-2008 powstało w Polsce kilkanaście bibliotek cyfrowych opartych o *dLibrę* [1] i nie tylko, które tworzą zwartą sieć spiętą technologicznie przez metawyszukiwarkę PCSS pod nazwą Federacja Bibliotek Cyfrowych <http://fbc.pionier.net.pl/owoc>. Liczba zeskanowanych i upubliczniczonych utworów wynosi (stan na czerwiec 2008) 142.000 obiektów - codziennie dodaje się po kilkanaście. Jest to ogromna liczba zważywszy na zasoby finansowe, jakimi dysponują biblioteki. Niestety nie wszystkie polskie biblioteki spełniają standardy i realizują dobre praktyki [2], wynika to albo z niewiedzy, albo ze zbyt swobodnego podejścia do tej pracy bez analizy końcowych rezultatów i widzenia perspektywy kilkunastoletniej.

Biblioteki oparte o system *dLibra*:

1. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa
2. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa
3. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego
4. Małopolska Biblioteka Cyfrowa
5. Cyfrowa Biblioteka Narodowa „Polona”
6. Śląska Biblioteka Cyfrowa
7. Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa
8. Podlaska Biblioteka Cyfrowa
9. Wejherowska Biblioteka Cyfrowa
10. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej
11. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa
12. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Warszawskiej
13. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej
14. Jeleniogórska Biblioteka Cyfrowa
15. Księgozbiór Wirtualny Bibliotek Kościelnych FIDES

16. e-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

17. Biblioteka Cyfrowa CODN

18. Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa

19. Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa

W trakcie tworzenia są regionalne biblioteki cyfrowe w Gdańsku, Lublinie, Szczecinie i Olsztynie.

Zasoby cyfrowe oparte o inne systemy:

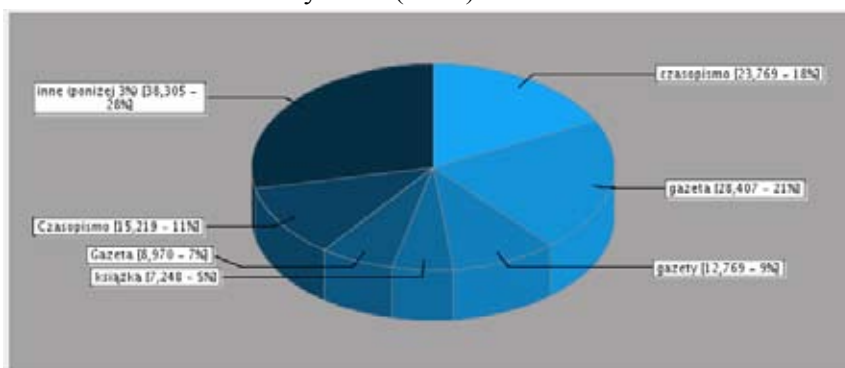
20. Akademska Biblioteka Cyfrowa Akademii Górniczo-Hutniczej

21. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej

22. Wirtualna Biblioteka Sieci Semantycznej Politechniki Gdańskiej

23. Domena Internetowych Repozytoriów Wiedzy ICM

24. Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC).

Liczba obiektów cyfrowych wg typu zasobu we wszystkich bibliotekach cyfrowych sieci dLibra. Dane z maja 2008 ze stron PCSS.

*Dane statystyczne z maja 2008 ze strony PCSS
<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/lib-stats>*

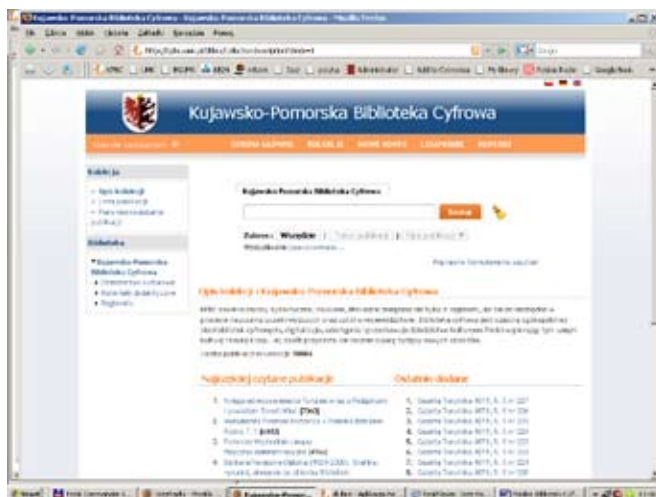
Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa (KPBC)

<http://kpbc.umk.pl/>

Przykładową biblioteką cyfrową, które spełnia także rolę repozytorium tekstów współczesnych, choć w bardzo małym zakresie, jest KPBC. Modelowy projekt realizowany od roku 2003 przez Bibliotekę Uniwersytecką w Toruniu (koordynatora) i Bibliotekę Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego z Bydgoszczy. Jest to pierwszy w Polsce projekt skrupulatnie zaprojektowany i finansowany z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, programu ZPORR (ponad 1 mln zł.). Celem projektu jest tworzenie biblioteki cyfrowej wspierającej edukację, kulturę i turystykę regionu. Umożliwić ma ona szybki dostęp do zasobów wiedzy oraz cennych zabytków kultury piśmienniczej. Zasób KPBC podzielony został na trzy duże kolekcje zawierające:

- regionalia — cyfrowe wersje zbiorów zarówno w języku polskim, jak i niemieckim: ikonograficznych, kartograficznych, muzycznych oraz dokumentów życia społecznego dotyczących Kujaw, Pomorza i Ziemi Dobrzyńskiej; w ramach tej kolekcji udostępnione zostaną także Copernicana, Baltica, Vilniana — istotne dla tradycji i historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu;
- materiały dydaktyczne — cyfrowe kopie wybranych lektur, podręczników akademickich, monografii i artykułów naukowych (post- i preprintów) tworzonych w regionie;
- dziedzictwo kulturowe — kopie wybranych najcenniejszych i najczęściej wykorzystywanych pozycji: inkunabułów, starodruków, rękopisów, zbiorów ikonograficznych, kartograficznych oraz emigracyjnych pochodzących ze zbiorów bibliotek regionu.

Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa ma służyć naukowcom, studentom, uczniom i wszystkim mieszkańcom regionu kujawsko-pomorskiego. Pozycje umieszczone w KPBC mają uregulowany status prawny, stosuje się do ich upublicznienia licencje uczelniane lub Creative Commons [3]. KPBC może być doskonałym partnerem organizatorów wszelkiego typu kursów w tym także zdalnego nauczania, ponieważ ma przygotowany zespół fachowców i rozpoznaną, dobrze działającą technologię. W ramach KPBC można udostępniać lektury do poszczególnych kursów zamieszczane swobodnie w zasobie, ale można także stworzyć konkretną podkolekcję zawierającą jedynie teksty wybrane dla konkretnego kursu. Można wyraźnie określać grupę odbiorców danego kursu czy tekstu, np. 100 studentów zapisanych na dany wykład.

KPBC – poszczególne kolekcje

W ramach platformy cyfrowej można upublicznić nie tylko teksty, fotografie, mapy, czasopisma, książki, kursy, wystawy, ale także obiekty audio-video, podcasty wytworzone dla konkretnego przedsięwzięcia. Z kolekcji KPBC można wyjść do przeszukiwania całego polskiego zasobu, student więc ma wartość dodaną, może zawsze znaleźć lekturę uzupełniającą w bibliotece cyfrowej. Ponieważ polskie biblioteki cyfrowe są dostępne zawsze i nie pobierają opłat, korzyść dla studenta czy nauczyciela jest niewymierna. Tego typu usługa w przypadku uczelni medycznych to nowa jakość w nauczaniu i powinno się szeroko z takiej możliwości korzystać. Bibliotekarze są społecznością otwartą na współpracę. Należałoby jedynie przekonać dydaktyków do szerokiego, nieograniczonego upubliczniania utworów, co nie jest wcale takie łatwe w Polsce [4].

Platformy cyfrowe, które opracowano specjalnie dla potrzeb przechowywania obiektów cyfrowych – a tym także KPBC — są wyposażone w różnego typu możliwości wyszukiwawcze. Mamy zatem do czynienia z wyszukiwaniem typu: przeglądanie kolekcji (browsing), przeszukiwanie przez indeksy (indexing), wyszukiwanie proste i zaawansowane przez okno wyszukiwań (simple search). Można ograniczać przeszukiwanie tylko do metadanych (opisu bibliograficznego), można przeszukiwać pełne teksty, zawężać zakresy dat czy kolekcje. Jest to zatem mechanizm w pełni przygotowany do poprawnego przeszukiwania oraz przyjazny dla użytkowników.

Znaczenie sieci dla edukacji

Jeśli obliczyć potencjał bibliotek cyfrowych, stworzonych przez poszczególne ośrodki, podające swoje statystyki i transparentne metadane, to mamy do czynienia z otwartym zasobem liczącym około 140.000 obiektów (w roku 2006 było to zaledwie 40100), do których wchodziło miliony razy od roku 2004.

1. WBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2004-06-10: **6.353.141**
2. KPBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2005-05-22: **3.595.284**
3. ZBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2005-10-25: **1.808.191**
4. BCUWr — Łączna liczba czytelników od dnia 2005-12-21: **1.989.202**
5. Polona — Łączna liczba czytelników od dnia 2006-09-01: **4.653.978**
6. SBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2006-08-01: **2.488.286**

Dane z 1 kwietnia 2008-04-01 ze stron poszczególnych bibliotek

Liczby te wskazują, jak ogromne jest zapotrzebowanie społeczne za zasoby elektroniczne (ponad 21 milionów wejść przez 4 lata). Z zasobów bibliotek cyfrowych korzystają zarówno dorośli, jak i młodzież, świadczą o tym listy i komentarze, jakie otrzymują instytucje tworzące biblioteki. W chwili obecnej sieć może wspomagać nauczanie głównie nauk humanistycznych, ponieważ taki jest przekrój obecnych kolekcji, ale politechniki i uczelnie medyczne starają się umieszczać w tych zasobach współczesne prace. Jest ich jednak stosunkowo niewiele. W dużej mierze związane to jest z restrykcjami prawa autorskiego i małą świadomością środowiska naukowego, nie jest ono przekonane co do celowości takiego przedsięwzięcia.

Prawa autorskie

Pozyskiwanie praw autorskich jest żmudne a czasem niemożliwe do wykonania, np. dla dzieł osieroconych. Konieczne jest wypracowanie nowych dróg i procedur działania, które ominą restrykcje prawa autorskiego, pożądane byłoby szerokie stosowanie otwartych licencji Creative Commons [3], gdzie każdy autor sam decyduje, na jakich zasadach „wypuszcza” dzieło w sieć. Przy daleko idącej współpracy środowiska naukowego i bibliotekarskiego można stworzyć wysokiej jakości kolekcje, odpowiadające konkretnemu zapotrzebowaniu.

*Strona główna metawyszukiwarki FBC
<http://fbc.pionier.net.pl/owoc>*

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa ma swoją własną licencję UMK oraz udostępniła pierwsze utwory współczesne na licencji Creative Commons (CC). Koordynator biblioteki rozpoczęła w roku 2007 rozmowy z autorami na temat tej prostej i jasnej dla użytkowników formy upubliczniania utworów. Za zgodą autorów oraz wydawców udało się już udostępnić kilkanaście tekstów, głównie artykułów: postprintów i preprintów. Rozmowy trwają, także te dotyczące pozycji książkowych, jeśli wydawcy nie będą stwarzali problemów, forma ta ma szansę przyjąć się szerzej. Przedstawiam przykładowe utwory (postprinty) profesora UMK Andrzeja Majdowskiego:

- Sakralizacja miejsca i funkcji w budownictwie kościelnym
- Funkcjonalność powojennych kościołów w Polsce
- Systemy konstrukcyjne powojennych kościołów w Polsce

W opisie bibliograficznym w polu opisu: *prawa* pojawia się zapis o wersji licencji, jaka została użyta i przekierowanie do pełnego jej tekstu.

Majdowski, Andrzej ; Creative Commons ; by 2.5 pl ; Więcej... ;

Czytelnik może podążyć za treścią i dokładnie poznać warunki, na jakich wolno mu skorzystać z utworu. Tym samym prawa autorskie są chronione, a użytkownik ma pełną jasność, co do zakresu użycia utworu. Istotną rzeczą jest wyjaśnienie autorom znaczenia treści licencji CC tak, żeby wiedzieli, jakie z tego tytułu wynikają konsekwencje. Warto zaznaczyć przy tej okazji, że preprinty autor może udostępniać zawsze na zasadach przez siebie określonych, bez względu na to, czy poszły one do druku czy nie.

Utwory stare - takie, co do których wygasły prawa autorskie (70 lat po śmierci twórcy), mogą być udostępnione bez ograniczeń - stają się dobrem publicznym (*public domain*).

Repozytoria naukowe – open access

Innym typem zasobu otwartego są naukowe repozytoria – *open access repositories*. Należy je zdecydowanie odróżnić od bibliotek cyfrowych. Przede wszystkim przechowują one obiekty „urodzone” jako elektroniczne (*born digital*) – niczego się tu nie skanuje. Model repozytorium opiera się także o samodzielne składowanie prac naukowych przez autorów (*self-archiving*), unika się dzięki temu kłopotów z prawem autorskim. Deponowanie jest jednoznaczne ze zgodą na przechowywanie i udostępnianie online materiałów powierzonych repozytorium. Współczesne repozytoria zwykle przechowują najświeższe artykuły naukowe w formatach: PDF, Latex, PostScript - jest to dla nich charakterystyczne. Powstały dlatego, by fizycy, biologowie, informatycy, medycy, ekonomiści, matematycy mogli szybko wymieniać się wiedzą, bo szybka komunikacja w przypadku nauk ścisłych i medycznych ma istotne znaczenia dla naszego życia i rozwoju. Od niej zależy innowacyjność, wynalazki, polepszenie jakości życia. Największa na świecie metawyszukiwarka repozytoriów OAISTER <http://www.oaister.org/> pokazuje dostęp do 16,709,672 (dane

z 16 czerwca 2008) dokumentów z 994 otwartych archiwów. Warto pamiętać, że są wśród nich jedynie polskie biblioteki cyfrowe (nie repozytoria) i uświadomić sobie, że polskie społeczeństwo wykorzystuje ten ogromny zasób bez żadnych restrykcji. Wkładamy niewiele, a wykorzystujemy dużo.

Polska nie ma ani jednego modelowego repozytorium wiedzy współczesnej wytworzonej na obszarze kraju. W chwili obecnej ambicje tworzenia takiego repozytorium wykazuje ICM UW (DIR) <http://dir.icm.edu.pl/> [5]. Wielu naszych uczonych składa swoje prace w zagranicznych dziedzinowych repozytoriach naukowych tych najbardziej znanych jak: E-lis, arXiv, PubMed Central.

Wśród bibliotekarzy panuje pogląd, że należy tworzyć repozytoria krajowe, które będą zbierały i przechowywały współczesne materiały naukowe (raporty, postprinty, preprinty, streszczenia, skrypty, wykłady, kursy) w języku polskim. Przed takim zadaniem polskie bibliotekarstwo naukowe nadal stoi. Pierwsze próby już są podejmowane. Biblioteka Naukowa Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi wraz z Biblioteką Politechniki Łódzkiej [6] oraz Collegium Medicum UMK należą do projektu Ecnis (Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility), który ma swoje medyczne repozytorium naukowe: <http://ecnis.openrepository.com/ecnis/>. Można w nim znaleźć kilka polskich prac, ale projekt nie jest jeszcze w pełni rozwinięty, na większe efekty trzeba poczekać.

Medycyna w sieci

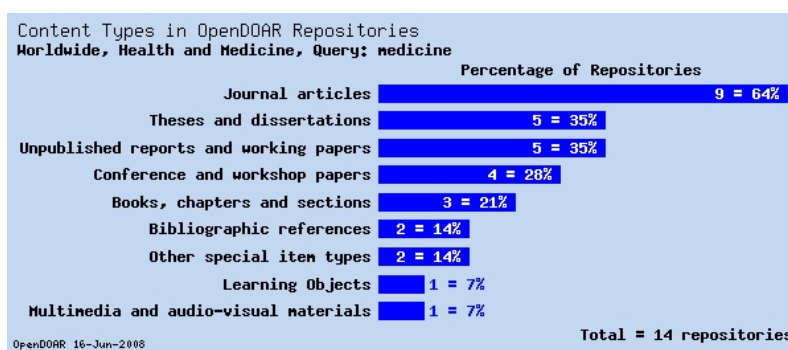
Jeśli chodzi o nauki medyczne i biologiczne, to trzeba przyznać, że wiodą one prym w budowaniu nowego modelu komunikacji naukowej, szczególnie liderem jest tu USA. Narodowy Instytut Zdrowia zaleca, by wszystkie teksty, które powstały z finansowania publicznego były udostępnione w Internecie 12 miesięcy po publikacji tradycyjnej. *The NIH Public Access Policy implements Division G, Title II, Section 218 of PL 110-161 (Consolidated Appropriations Act, 2008) which states: SEC. 218. The Director of the National Institutes of Health shall require that all investigators funded by the NIH submit or have submitted for them to the National Library of Medicine's PubMed Central an electronic version of their final, peer-reviewed manuscripts upon acceptance for publication, to be made publicly available no later than 12 months after the official date of publication: Provided, That the NIH shall implement the public access policy in a manner consistent with copyright law. [7]*

Dzięki takim decyzjom w Internecie znajdujemy coraz więcej czasopism medycznych i repozytoriów otwartych, które dają dostęp do rezultatów badań, także w Europie. Wiele danych i informacji o tych zasobach można uzyskać z portalu OpenDOAR, który pokazuje dane i statystyki dotyczące repozytoriów naukowych, poniżej tabela niektórych europejskich zasobów wg liczby rekordów:

European Repository name	Country	Num. Recs.	Software
UK PubMed Central	United Kingdom	620000	PMC
Digitaal Archief UM publicaties	Netherlands	4647	[Unknown]

Medic @ Bibliothèque Numérique	France	4000	[Unknown]
DViikki at University of Helsinki	Finland	3559	DSpace
Hochschulpublikationen: Johann Wolfgang Goethe-Universität	Germany	3268	NPS
LSE Research Online	United Kingdom	3096	EPrints
Freiburger Dokumentenserver	Germany	2186	[Unknown]
Landspítali University Hospital Research Archive	Iceland	1361	Open Repository
Research Findings Register	United Kingdom	1289	Update Software
Documentserver Keur der Wetenschap	Netherlands	1200	Wildfire

Dane z OpenDOAR <http://www.opendoar.org/index.html> - czerwiec 2008

Typ obiektów w repozytoriach medycznych

Polskie środowisko medyczne pokazuje swoje prace w zagranicznych dziedzinowych repozytoriach otwartych, ale może tworzyć własne zasoby (na świecie jest ich 83) w konsorcjum uczelni medycznych czy samodzielnie. Każde z tych rozwiązań będzie dobre, jedynie koszty będą inne w zależności od tego na co się zdecydujemy. Widoczność w sieci będzie jednakowo dobra, jeśli zachowane zostaną wszystkie międzynarodowe standardy tworzenia takich zasobów. Dawna Akademia Medyczna w Bydgoszczy dziś Collegium Medicum UMK zdecydowała się przystąpić w roku 2004 do projektu konsorcyjnego KPBC i wkładać swoje zasoby do jednej regionalnej platformy. Bibliotekarze mają dużą samodzielność w kreowaniu zasobu, sami decydują, co należy zamieścić w kolekcji (dziś jest to około 300 pozycji) i jak ją zorganizować. Dzięki temu obiekty są widoczne na całym świecie i opracowywane zgodnie z dobrymi praktykami, jakie powinny być zachowane przy digitalizacji i tworzeniu kolekcji elektronicznych. Nie jest to jednak to samo, kiedy autorzy samodzielnie archiwizują swoje prace i robią to na bieżąco.

Kolekcja medyczna KPBC

Istotną wartością udostępniania prac naukowych w każdym modelu open access jest wielka promocja i widoczność nauki polskiej na świecie.

Model open access był w Polsce promowany od 2001 roku przez bibliotekarzy i naukowców, teraz mamy także inne podmioty współdziałające w tym zakresie. Warto wspomnieć, że otwarty model publikowania naukowego promuje polskie wydawnictwo naukowe TERMEDIA, które wydaje bardzo ważne czasopisma medyczne. By je czytać wystarczy się zalogować i zostać oficjalnym (darmowym) subskrybentem konkretnych tytułów m.in.:

1. Kardiologia Polska
2. Postępy w Kardiologii Interwencyjnej
3. **Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska**
4. Współczesna Onkologia
5. Hereditary Cancer in Clinical Practice
6. Central European Journal of Immunology
7. Neurologia i Neurochirurgia Polska
8. Neuropsychiatria i Neuropsychologia
9. Folia Neuropathologica
10. Reumatologia
11. Ginekologia Praktyczna
12. Postępy Dermatologii i Alergologii
13. Postępy w chirurgii głowy i szyi
14. Archives of Medical Science

Przykładowy opis obiektu z Wydawnictwa Termedia:

artykuł: Kardiochirurgia dorosłych. Chirurgiczne leczenie migotania przedsionków u chorych operowanych z powodu wady aortalnej
Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska 2008; 5 (1): 19–21
autorzy: Rafał Pawlaczyk, Krzysztof Szyndler, Piotr Siondalski, Maciej Brzeziński, Dariusz Jagielak, Jan Rogowski,
pliki w formacie PDF związane z artykułem: Chirurgiczne leczenie.pdf
[0.06 MB]

Dzięki otwartej postawie zarządu tego wydawnictwa udało się otrzymać zgodę na przeniesienie prac bydgoskich medyków do KPBC bez żadnych kosztów i dodatkowych nakładów. Termedia zyskały zaś dzięki temu szerszą promocję i widoczność w sieci, ponieważ każdy opis bibliograficzny ma odesłanie do wydawcy, a dziś nie jest to bez znaczenia, kiedy za sukces uważa się liczbę odniesień, wejść, rekomendacji i linków do danej strony.

Dwa praktyczne rozwiązania

Mając świadomość wagi udostępniania współczesnych utworów medycznych, należy koniecznie podjąć ścisłą współpracę z już działającą biblioteką cyfrową lub stworzyć własne repozytorium instytucjonalne. To drugie rozwiązanie jest jednak kosztowniejsze, bo wszystko tworzy się od nowa. Przy czym należy pamiętać, że modele repozytoriów są korzystniejsze dla medycyny, ponieważ w dłuższej perspektywie samo-archiwizacja niweluje problemy prawno-autorskie i oszczędza czas. Poza tym każda uczelnia musi się rozliczać ze swoich prac badawczych, repozytorium daje wgląd w cały dorobek. Żadnej z tych inicjatyw nie należy podejmować samemu, nie jesteśmy jeszcze do tego przygotowani, mamy za mało doświadczenia i wiedzy. Koniecznym jest współpraca z instytucjami, które posiadają *know-how*. Partnerstwo może dać wymierne efekty zainteresowanym stronom: instytucjom, wydawcom, bibliotekom.

I rozwiązanie

Praktyka zagraniczna pokazuje, że repozytorium instytucjonalne czy dziedzinowe można bardzo szybko zbudować, należy:

- a) przekonać władze o konieczności tworzenia własnego zasobu;
- b) podjąć współpracę partnerską z doświadczoną instytucją;
- c) wykorzystać opracowania i modele zagraniczne – jest ich dużo;
- d) opracować politykę składowania artykułów;
- e) przeszkolić 2 pracowników w zakresie nowych obowiązków;
- f) oprzeć zasób o dotychczasowe bibliografie prac pracowników naukowych, które ma każda uczelnia (medyczne przeważnie w Expertusie) – pobrać z nich metadane;

- g) wykorzystać technologie open source zbudowane specjalnie dla repozytoriów (dSpace, Fedora, e-Print) - szeroko stosowane na świecie i rekomendowane przez znane instytucje np. CERN;
- h) przerzucić na początek wszystkie prace swoich badaczy umieszczone w repozytoriach światowych do repozytorium instytucjonalnego;
- i) rekomendować i promować repozytorium we własnym środowisku i w kraju;
- j) opracować model takiego repozytorium i opublikować go.

II rozwiązanie

Biblioteki cyfrowe mogą także stać się doskonałymi partnerami projektowymi uczelni medycznych i zamieszczać na swoich platformach lektury uzupełniające, kursy, filmy [8], wykłady [9], prezentacje, materiały audio-video, wywiady i inne. Zapewniają one materiałom długotrwałe przechowywanie, nawet po zamknięciu danego kursu czy zakończeniu wykładu. Trzeba pamiętać, że biblioteki cyfrowe nie mają modułu samo-archiwizacji, a negocjacje z autorami trwają bardzo długo.

Co należy zrobić?:

1. przekonać decydentów i pracowników nauki w macierzystej uczelni do podjęcia współpracy w zakresie współtworzenia zasobów cyfrowych;
2. wskazać na szeroką promocję polskich dzieł medycznych umieszczonych online;
3. przygotować instytucjonalną politykę tworzenia zasobów medycznych (co, dla kogo i gdzie digitalizujemy);
4. zlokalizować najbliższą bibliotekę cyfrową i podjąć z nią współpracę;
5. przeszkolić 2-3 pracowników w zakresie nowych obowiązków;
6. zbudować małą pracownię digitalizacji;
7. rozpocząć pozyskiwać prawa autorskie swoich pracowników naukowych;
8. zacząć umieszczać czasopisma uczelniane i prace doktorskie, kursy, wykłady;
9. przekonać lokalnych wydawców do swojej idei, wypromować ich wkład, linkować do ich stron tytuły u nich publikowane;
10. wypromować tak zbudowany zasób.

Budowanie zasobów cyfrowych (*digital collections*) jest koniecznością, nie fanaberią bibliotekarzy, coraz więcej ludzi to rozumie, naszym zadaniem jest tylko wzmocnić to rozumienie. Nie ma innej drogi. Komunikacja naukowa opiera się w głównej mierze o szybki i masowy przepływ pełnej i wartościowej informacji, ci inicjatorzy, którzy rozpoczęli marszrutę w kierunku masowej wymiany wiedzy w latach 90. osiągnęli niebywały sukces, dali nam do dyspozycji miliony prac naukowych dostępnych online. Badania bibliometryczne pokazują też, że efekty tego otwarcia mogą mieć poważne skutki związane z przyspieszeniem cywilizacyjnym i innowacyjnym. Warto zastanowić się nad konsekwencjami zamkniętego, tradycyjnego podejścia do publikowania naukowego – jakie straty z tego tytułu wynikają? Brak

zasobów naukowych w otwartych repozytoriach wzmaga jedynie przekonania o słabości nauki danego kraju, a przede wszystkim unikaniu szans, jakie się pojawiły.

Bibliografia

1. *Wdrożenia oprogramowania dLibra*, [data dostępu 1 kwietnia 2008]. Poznań PCSS 2006. [data dostępu 20 kwietnia 2008]. Tryb dostępu: http://dlibra.psnc.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=27

2. Bednarek - Michalska Bożena: *Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa a standardy*. W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny]. - Nr 4/2006 (74) kwiecień. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/74/michalska.php>. - Tyt. z pierwszego ekranu. - ISSN 1507-7187

3. Creative Commons Polska, [data dostępu 20 kwietnia 2008]. Tryb dostępu: <http://creativecommons.pl/>

4. Konowrocka Dorota: *Witamy w epoce kamienia e-lupanego*, rozmowa z profesorem AGH Jerzym M. Mischke. ComputerWorld nr 15, Wywiad z 8 kwietnia 2008. [data dostępu 20 kwietnia 2008]. Tryb dostępu: <http://www.computerworld.pl/>

5. Projekt DIR jako przykład praktycznej realizacji idei Open Access / Marek Niezgódka // W: IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach Open Access. Toruń, 7-8 grudnia 2007 roku. — [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2007. — (EBIB Materiały konferencyjne nr 18). — ISBN 83-921757-6-X. -Tryb dostępu : <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/niezgodka.php>

6. Budowa n i e repozytorium dziedzinowego — doświadczenia Biblioteki Naukowej Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi i Biblioteki Politechniki Łódzkiej / Jolanta Przyłuska, Anna Radomska, Rafał Kłosiński // W: IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach Open Access. Toruń, 7-8 grudnia 2007 roku. — [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2007. — (EBIB Materiały konferencyjne nr 18). — ISBN 83-921757-6-X. -Tryb dostępu : http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/przyluska_radomska_klosinski.php

7. National Institutes of Health (NIH) Public Access. [data dostępu 20 czerwca 2008]. Tryb dostępu: <http://publicaccess.nih.gov/>

8. Europa Film Treasures. [data dostępu 20 czerwca 2008]. Tryb dostępu: <http://www.europafilmtreasures.eu/>

9. Zbiór wykładów dostępnych online przez Technology, Entertainment, Design (TED). [data dostępu 20 czerwca 2008]. Tryb dostępu: <http://www.ted.com/index.php/>

- ❖ Bibliotekarze zdobyli przez lata 90. wiedzę na temat budowania kolekcji cyfrowych;
- ❖ przedyskutowali między sobą ewentualne zagrożenia i szanse (1995-2006);
- ❖ dostali dobre i niedroge narzędzie informatyczne do tworzenia zasobów (oLibra, open source) oraz wsparcie poznańskich informatyków (od 2001);
- ❖ zyskali nadzieję na dodatkowe finansowanie digitalizacji zarówno ze Źródeł UE, jak i krajowych (od 2004);
- ❖ widzą zrozumienie w MKiDN dla tego zagadnienia (od 2006);
- ❖ rozumieją, że przed digitalizacją nie uciekną (od niedawna);
- ❖ dostali stabilne modele w postaci Wielkopolskiej, Kujawsko-Pomorskiej, Wrocławskiej czy Śląskiej Biblioteki Cyfrowej oraz część pragmatyki, dzięki której łatwiej podejmują decyzje (2001-2006);
- ❖ czują ciśnienie społeczne (statystyki czytelnictwa elektronicznego, listy, komentarze) – ponad 20 mln. czytelników przez 5 lat;

Polskie zasoby cyfrowe – geneza ich powstania

Mamy 21 bibliotek cyfrowych w sieci, 150 tys. dokumentów

WPBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2004-06-10: 6 353 141
 KPBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2006-06-22: 3 596 284
 ZBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2005-10-25: 1 808 191
 BCUWr — Łączna liczba czytelników od dnia 2005-12-21: 1 989 202
 Polona — Łączna liczba czytelników od dnia 2006-09-01: 4 653 978
 SBC — Łączna liczba czytelników od dnia 2006-08-01: 2 488 286

Dane z 2009-04-01 ze stron poszczególnych bibliotek – łącznie ponad 20 mln. czyt.

Polskie zasoby cyfrowe - liczby

- Naukowy ruch obywatelski Open Access
 - Wolny dostęp do wiedzy
 - Nowy model komunikacji naukowej
- Zespół ds. Digitalizacji (MKiDN 2006)
 - Wpływ na politykę i przepisy prawa w Polsce
 - Tworzenie strategii digitalizacji – sieć współpracy
 - Rekomendowanie standardów
 - Udział w pracach Europejskiej Biblioteki Cyfrowej (BN)
- Federacja Polskich Bibliotek Cyfrowych
 - Metawyszukiwanie
 - Rozwój technologii
- Konsorcjum Polskie Biblioteki Cyfrowe (2008)
 - Koordinowanie tworzenia zasobów
 - Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych
 - Realizowanie wspólnych projektów
 - Współpraca międzynarodowa
- Koalicja na rzecz Otwartych Zasobów Edukacyjnych (2008)
 - Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
 - Fundacja Nowoczesna Polska
 - ICM UW i Creative Commons Polska
 - Stowarzyszenie Wikimedia Polska

Nowe inicjatywy w Polsce

Gwarantuje ona:

Zachowanie zasobu dla przyszłości (obowiązek instytucjonalny)

- Przechowanie wieczyste zasobów
- Migracja i emulacja na nowe platformy
- Stosowanie standardów międzynarodowych

ARCHIWIZACJA materiałów dydaktycznych

- Teksty naukowe: raporty, książki, artykuły i inne
- Pokazy multimedialne
- Wykłady (tekstowe i audio-video)
- Podcaisy
- Pomoce dydaktyczne (mapy, obrazy instrumentów)
- Kursy e-learningowe

Promocja na świecie

- OAI PMH
- Oajster
- Google Scholar
- ERIH
- WJHC&I

Warto tę sieć wykorzystać

- ❖ Profesjonalna wiedza bibliotekarzy (*know how*) – *wiedzą jak tworzyć cyfrowe zasoby*
- ❖ Szkolenia dla lekarzy w regionie w zakresie wykorzystania zasobów
- ❖ Partnerstwo dla projektów telemedycznych, e-zdrowia, e-medycyny
- ❖ Połączenie z platformą e-learningową
- ❖ Metawyszukiwanie we wszystkich bibliotekach cyfrowych (FBC)
- ❖ Utrzymanie jakości zasobów (metadane, obiekty, technologie, usługi)
- ❖ Trwałe zabezpieczenie finansowe projektów
- ❖ Zarządzanie zasobami

Inne zakresy wsparcia PBC

Dobry przykład

Repozytorium instytucjonalne z kolekcją medyczną

- ❖ czasopisma uczelniane – promocja w świecie, trwała archiwizacja i konserwacja cyfrowa (emulacja, migracja)
- ❖ prace badawcze uczonych (książki, artykuły) – promocja nauki polskiej i wymiana wiedzy dla szybszego rozwoju
- ❖ materiały dydaktyczne (skrypty, podręczniki-lektury) – nowa jakość w nauczaniu
- ❖ kolekcje historyczne (stare druki, rękopisy) – zabezpieczenie dziedzictwa

KPBC – typy obiektów medycznych

Każda z pozycji w bibliotece cyfrowej ma inny status prawny

Rozwiązania w KPBC:

- Dobro publiczne – 70 lat po śmierci autora
- Licencje instytucjonalne dla autorów i wydawców współczesnych
- Licencje Creative Commons dla współczesnych
- Dostęp ograniczony dla wyodrębnionych grup (IP, login)

KPBC – status prawny obiektów

Informacja bibliograficzna :

Tytuł : Nieprawidłowa aktywacja mózgu u chorych na depresję podczas wykonywania zadania przestrzennego. badanie 99mTc-IMPACT SPECT

Autor : Borkowska, Alina ; Jaracz, Jan ; Janik, Ryszard ; Marzeka, Jerzy ; Rybakowski, Janusz

Temat i słowa kluczowe : aktywacja mózgu ; depresja

Wydawca : Termedia sp. z o.o., Wydawnictwa Medyczne i Specjalistyczne

Miejsce wydania : Poznań

Data wydania : 2007

Typ zasobu : postprint

Format : application/pdf

Źródło : Neuropsychiatria i Neuropsychologia 2007, vol. 2, tom 1, s. 19-25

Język : pol

Powiązania : Więcej...; Neuropsychiatria i Neuropsychologia

Prawa : Borkowska, Alina i in. ; by-nc 3.0 ; Creative Commons ; Więcej...

Identyfikator zasobu : oai:ipbc.umk.pl:20193

KPBC – metadane opisowe

W KPBC od wdrożenia biblioteki 4.0 mamy duży wybór różnych funkcji w tym także społecznościowych:

- wyszukiwanie proste i złożone
- indeksowanie
- metawyszukiwanie we wszystkich bibliotekach cyfrowych
- dodawanie wtyczek wyszukiwujących do wyszukiwarek internetowych (jest też stała wtyczka FBC w Firefoxie)
- wykrywanie duplikatów
- ranking zasobów
- podgląd planowanych zasobów
- statystyki

KPBC – funkcjonalności

Zalogowani użytkownicy mogą

- tworzyć listę ulubionych publikacji
- polecać publikacje innym osobom, opisywać publikacje prywatnymi słowami kluczowymi (tagami), które nie są widoczne dla nikogo innego
- oceniać publikacje,
- dodawać wtyczki,
- sugerować słowa kluczowe (tagi) do opisów publikacji,
- sugerować pozycje do digitalizacji
- komunikować się przez skype (prowadzić dłuższe sesje)

Funkcje te widoczne są na stronach z opisami bibliograficznymi publikacji oraz w profilu czytelnika. Zachęcamy do zabrania słowa i logowania się.

KPBC – dla użytkowników

Inne rozwiązania?

Typy dokumentów	Preprinty, prepranty, skrypty, raporty z badań, wyniki doświadczeń – born digital
Selfarchiving – samoarchiwizacja – formularz danych	Autor sam wrzuca utwór do bufora i jednocześnie wyraża zgodę prawno-autorską na upublicznienie go, bierze odpowiedzialność za autentyczność dzieła
Formaty	Pdf, PostScript,
Inna organizacja zasobu	Lotka jest chronologia (najnowsze najpierw) i klasyfikacja naukowa
Cyfrowanie i przesyłanie	Dokonywanie udzielenia zgody na cyfrowanie i publikację, statystykę

Biblioteki cyfrowe a repozytoria otwarte - różnice

Najważniejsze repozytorium świata - arXiv

Hour	Total Connections
00	28044
01	58388
02	93389
03	135099
04	178785
05	220212
06	261455
07	307606

Total number of connections = 287.608 (+0 local & administrative connections)
 Current local time is Fri, 12 Sep 08 07:40:35 EDT

OAster: 17,793,314 records
 from 1015 contributors.

Repozytoria - liczby

PubMed Central is a free digital archive of biomedical and life sciences journal literature at the U.S. National Institutes of Health (NIH), developed and managed by NIH's National Center for Biotechnology Information (NCBI) in the National Library of Medicine (NLM). PubMed Central aims to fill the role of a world class library in the digital age. It is not a journal publisher.

Inne OpenDOAR
(85)

PubMedCentral

ECNIS (Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility - Rak środowiskowy, dieta i indywidualna wrażliwość) jest Siecią Doskonałości działającą w ramach Szóstego Programu Ramowego Badań i Rozwoju Unii Europejskiej (FP6).

Iofer Institute of Occupational Medicine, Lodz, Poland. Scientists participating in ECNIS: Konrad Rydzynski, Wojciech Hanke, Wojciech Wasowicz, Jolanta Gromadzinska, Beata Popłońska, Maciej Stępnik, Edyta Reszka, Ewa Jabłomska.

Nicolaus Copernicus University, Collegium Medicum in Bydgoszcz, Poland: Scientists participating in ECNIS: Ryszard Olinski, Daniel Gackowski, Marek Foksinski, Karol Białkowski.

Inne OpenDOAR

Ecnis – Europejski projekt OA

Wydawnictwo Termedia

Postępy w Kardiologii Interwencyjnej
Kardiologia i Torakochirurgia Polska
Współczesna Onkologia
Hereditary Cancer in Clinical Practice
Central European Journal of Immunology
Neurologia i Neurochirurgia Polska
Neuropsychiatria i Neuropsychologia
Folia Neuropathologica
Reumatologia
Ginekologia Praktyczna
Postępy Dermatologii i Alergologii
Postępy w chirurgii głowy i szyi
Archives of Medical Science

Polskie wdrożenia OA

Wydawnictwo Via Medica

Acta Angiologica
Advances in Palliative Medicine (dawniej Polska Medycyna Paliatywna)
Annales Academiae Medicae Silesiensis
Cardiology Journal (dawniej Folia Cardiologica)
Cardiovascular Forum
Chirurgia Polska
Choroby Serca i Naczyni - czasopismo lekarzy praktyków
Diabetes Care
Diabetologia Doświadczalna i Kliniczna

Polskie wdrożenia OA

1. przekonać władze o konieczności tworzenia własnego zasobu;
2. podjąć współpracę partnerską z doświadczoną instytucją;
3. wykorzystać opracowania i modele zagraniczne – jest ich dużo;
4. opracować politykę składowania artykułów;
5. przeszkolić 2 pracowników w zakresie nowych obowiązków;
6. oprzeć zasób o dotychczasowe bibliografie prac pracowników naukowych, które ma każda uczelnia (medyczne przeważnie w Expertusie) – pobrać z nich metadane;
7. wykorzystać technologie open source zbudowane specjalnie dla repozytoriów (dSpace, Fedora, e-Print) – szeroko stosowane na świecie i rekomendowane przez znane instytucje np. CERN;
8. przenieść na początek wszystkie prace swoich badaczy umieszczone w repozytoriach światowych do repozytorium instytucjonalnego;

**I rozwiązanie
własne
repozytorium**

9. rekomendować i promować repozytorium we własnym środowisku i w kraju;
10. opracować model takiego repozytorium i opublikować go

1. przekonać decydentów i pracowników nauki w macierzystej uczelni do podjęcia współpracy w zakresie współtworzenia zasobów cyfrowych;
2. wskazać na szeroką promocję polskich dzieł medycznych umieszczonych online;
3. przygotować instytucjonalną politykę tworzenia zasobów medycznych (co, dla kogo i gdzie digitalizujemy);
4. zlokalizować najbliższą bibliotekę cyfrową i podjąć z nią współpracę;
5. przeszkolić 2-3 pracowników w zakresie nowych obowiązków;
6. zbudować małą pracownię digitalizacji;
7. rozpocząć pozyskiwać prawa autorskie swoich pracowników naukowych;
8. zacząć umieszczać czasopisma uczelniane i prace doktorskie, kursy, wykłady;

**II rozwiązanie
współpraca z
repozytorium bc**

9. przekonać lokalnych wydawców do swojej idei, wypromować ich wkład, linkować do ich stron tytuły u nich publikowane;
10. wypromować tak zbudowany zasób.

Dr Jolanta Przyłuska
Łódź – IMP

REPOZYTORIA OPEN ACCESS A DOSTĘP DO WIEDZY MEDYCZNEJ

Streszczenie

Rozwijające się technologie informatyczne dają wiele możliwości udostępniania publikacji naukowych poprzez elektroniczne źródła. Jednym ze sposobów jest tryb Open Access (OA) polegający na bezpłatnym dla użytkownika końcowego dostarczaniu treści naukowych. Na zasadach OA wydawane są całe czasopisma lub tylko wybrane publikacje. Wolny dostęp do wiedzy stosowany jest także w repozytoriach dziedzinowych i instytucjonalnych.

W referacie zostaną omówione zasady OA oraz polityka Unii Europejskiej wobec udostępniania wyników badań naukowych. Przedstawiona będzie też rola repozytoriów OA w organizowaniu dostępu do wiedzy medycznej. W opracowaniu pomocne będą doświadczenia zdobyte przy budowaniu repozytorium dziedzinowego dla programu unijnego ECNIS (Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility).